

มหาวิทยาลัยตามความต้องการของหน่วยงาน

(พ.ศ. 2486 - พ.ศ. 2501)

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2485 นั้น มหาวิทยาลัยของไทยจัดการศึกษาตามจุดมุ่งหมายและวิชาการที่ค่อนข้างคับแคบคือ จัดสอนเฉพาะ วิชาแพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และธรรมศาสตร์ดังกล่าวไว้ในบทก่อนแล้ว พอถึงปี 2486 จึงมีมหาวิทยาลัยก่อตั้งเพิ่มขึ้นอีกตามความต้องการของหน่วยงานและสาขาวิชาชีพจำนวน 3 มหาวิทยาลัยคือ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเหตุนี้จึงมีมหาวิทยาลัยในช่วงปี 2486-2501 รวม 5 มหาวิทยาลัยด้วยกัน ลักษณะของมหาวิทยาลัยในช่วงนี้แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผู้บริหารของประเทศมีเจตจำนงที่จะให้มหาวิทยาลัยทำหน้าที่และมีลักษณะเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงเฉพาะสาขา โดยแบ่งแยกสาขาวิชาจากมหาวิทยาลัยเดิมไปตั้งเป็นมหาวิทยาลัยใหม่ ดังกรณีมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขยายหน่วยงานเดิมและสถาบันวิชาชีพเดิมให้สูงขึ้นถึงขั้นมหาวิทยาลัย ดังในกรณีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น

การจัดตั้ง

ในปี พ.ศ. 2486 เพียงปีเดียวได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยพร้อมกัน 3 แห่ง แต่ละแห่งมีลักษณะของการดำเนินงานคล้ายคลึงแต่แตกต่างกันในรูปแบบของวิชาที่เปิดสอนเพราะแต่ละแห่งเปิดสอนสาขาวิชาเพียงด้านเดียวเท่านั้น

เริ่มแต่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ตั้งขึ้นตามความต้องการของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งใคร่เริ่มจัดตั้งกระทรวงนี้ขึ้นในปี พ.ศ. 2485¹ โดยแบ่งส่วนราชการในกระทรวงไว้ 6 ส่วน

¹กระทรวงสาธารณสุข, อนุสรณ์ 15 ปี (พระนคร : กระทรวงสาธารณสุข, 2498), หน้า 157.

ด้วยกัน² มีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ รวมอยู่ด้วย พอในปีรุ่งขึ้นจึงประกาศใช้พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์จึงถือกำเนิด นับแต่นั้นเป็นต้นมา

พระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ดังกล่าวมีกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นตามความต้องการของกระทรวงสาธารณสุขตั้งในวาระแรกของพระราชบัญญัติเขียนไว้ว่า "โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรกำหนดฐานะระเบียบแบบแผน สำหรับการศึกษาในกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข จึงเป็นการสมควรที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้น"³

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์มีหน้าที่โดยตรงในการที่จะจัดการศึกษาทางด้านแพทยศาสตร์ทั้งหมดโดยแยกกิจการด้านแพทยศาสตร์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาตั้งเป็นมหาวิทยาลัยใหม่ มีหน้าที่ตามมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติว่า "มีหน้าที่จัดการศึกษา ควบคุมและส่งเสริมแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ เภสัชกรรมศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ กับวิชาพยาบาล-นคฺงครรภ และอนามัย"⁴ เมื่อแรกจัดตั้งมีอยู่ 4 คณะด้วยกัน คือ คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชกรรมศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์⁵ จนล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2501 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้เพิ่มคณะขึ้นอีก คือ คณะแพทยศาสตร์ วิทยาลัยพยาบาลจุฬาลงกรณ์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ รวมทั้งโรงเรียนเทคนิคการแพทย์ และโรงเรียนวิทยาศาสตร์การแพทย์

การดำเนินงานของมหาวิทยาลัย มีคณะกรรมการของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ควบคุมดูแล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นนายกคณะกรรมการ ผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยซึ่งได้แก่

² มีรายละเอียดคือ สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สำนักงานปลัดกระทรวง กรมการแพทยกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กรมอนามัย และกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

³ เสถียร วิชยลักษณ์ (รวบรวม), พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2496), หน้า 1.

⁴ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 4.

⁵ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 5.

⁶ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 6.

อธิบดีกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เป็นอุปนายกที่มีเลขาธิการคณะกรรมการมหาวิทยาลัย เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการมหาวิทยาลัยในกิจการทั่วไปอีกด้วย⁷

ส่วนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้น ตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะขยายกิจการของวิทยาลัยเกษตรให้สูงขึ้นและต้องการสนับสนุนวิชาการด้วยการเกษตรศาสตร์ให้มากขึ้น โดยได้รวมกิจการของวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่บางเขนเข้ากับโรงเรียนวนศาสตร์ของกรมป่าไม้ที่จังหวัดแพร่ตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดังที่นายอินทร์ จันทรสถิตย์ นายก-สภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปัจจุบัน เล่าไว้ในเรื่อง "วันสถาปนามหาวิทยาลัย" ตอนหนึ่งว่า

" นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 เป็นต้นมาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บางเขนก็ได้เริ่มผลิต นิสิตจบออกมารับราชการในกรมกองต่าง ๆ ของกระทรวงเกษตร และได้รับการพัฒนาปรับปรุง กิจการของวิทยาลัยให้เจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับจนมาถึงใน พ.ศ. 2486 รัฐบาลซึ่งมีพันา จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีได้ให้การสนับสนุนมากยิ่งขึ้นยกฐานะเป็นมหา วิทยาลัยได้มีการรวมกิจการของโรงเรียนวนศาสตร์ที่แพร่เข้ากับทางบางเขน และได้ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 เป็นต้นมา"⁸

ดังนั้นในวันที่ 2 กุมภาพันธ์นี้เอง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จึงถือเอาเป็นวันสถา- ปนามหาวิทยาลัยเรื่อยมา⁹

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เมื่อแรกตั้งมีหน้าที่บ่งไว้ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตร ศาสตร์ พุทธศักราช 2486 มาตรา 4 ว่า "ให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น มหาวิทยาลัยหนึ่งเรียก

⁷พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 18

⁸อินทร์ จันทรสถิตย์, "วันสถาปนามหาวิทยาลัย," วันเกษตรแห่งชาติ (พระนคร: โรงพิมพ์นิยมวิทยา, 2511), ไม่มีเลขหน้า

⁹มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, คู่มือนิสิต 2515-2516 (พระนคร : สำนักส่งเสริม และฝึกอบรม, 2516), หน้า 8.

ว่า "มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" มีหน้าที่จัดการศึกษา ค้นคว้า และส่งเสริมวิชาเกษตรศาสตร์ และวิชาอื่น ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวิชาเกษตรศาสตร์"¹⁰ พระราชบัญญัติดังกล่าวยังกำหนดให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ดำเนินงานในความควบคุมดูแลของสภามหาวิทยาลัย¹¹ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นนายกสภาโดยตำแหน่ง อธิการบดีเป็นอุปนายกโดยตำแหน่ง¹² กับให้มีเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยทำหน้าที่ในคณาธิการของมหาวิทยาลัยและเป็นผู้ช่วยอธิการบดีในกิจการทั่วไป¹³ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เมื่อแรกตั้งนั้นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีเพียง 4 คณะคือ คณะเกษตรศาสตร์ คณะวนศาสตร์ คณะสหกรณ์ และคณะการประมง จนถึงปี พ.ศ. 2501 จึงได้จัดปรับปรุงชื่อคณะและเพิ่มคณะขึ้นอีกรวมเป็น 6 คณะคือ คณะกสิกรรม และสัตวบาล คณะวนศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ คณะประมง คณะสัตวแพทยศาสตร์ และคณะวิศวกรรมชลประทาน¹⁴

มหาวิทยาลัยศิลปากร ก็เช่นเดียวกันคือจัดตั้งขึ้นด้วยความต้องการที่จะยกฐานะโรงเรียนศิลปากรให้สูงขึ้นและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติอีกส่วนหนึ่งด้วย ดังมีกล่าวไว้ในประวัติมหาวิทยาลัยศิลปากรตอนหนึ่งว่า

"จึงได้จัดงานแสดงศิลปกรรมของนักเรียนโรงเรียนศิลปากรขึ้นครั้งแรก เมื่อพ.ศ. 2486 ในสมัยนั้น ฯพณฯ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้มาชมงานแสดงศิลปกรรมของนักเรียนโรงเรียนศิลปากร การมาชมการแสดงครั้งนี้ ฯพณฯ จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้สังเกตเห็นความก้าวหน้าของสถานศึกษาแห่งนี้ ประทับใจได้ตระหนักว่า ศิลปมีเป็นวัฒนธรรมสำคัญยิ่ง สาขาหนึ่งของชาติที่จำเป็นต้องบำรุงรักษา

¹⁰ เสถียร วิชยลักษณ์, (รวบรวม) พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486. (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2596), หน้า 2.

¹¹ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 7.

¹² พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 8.

¹³ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486, มาตรา 18.

¹⁴ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 10.

ส่งเสริมให้ก้าวหน้าให้เพียงพอกับความต้องการของประเทศจึงได้มีบัญชาให้อธิบดีกรมศิลปากรซึ่งขณะนั้นได้แก่พระยาอนุนานรารชุน ดำเนินการร่างพระราชบัญญัติยกฐานะโรงเรียนศิลปากรขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร¹⁵

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากรบ่งถึงหน้าที่ของมหาวิทยาลัยศิลปากรไว้ว่า "มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชาประติมากรรม จิตรกรรม คุรียางคศิลป์ นาฏศิลป์ วิชาโบราณคดี และวิชาช่างศิลป์อย่างอื่น"¹⁶ มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นนิติบุคคลอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย มีนายกรัฐมนตรีเป็นนายกคณะกรรมการ อธิบดีกรมศิลปากรเป็นอุปนายกและเป็นผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง กับให้มีเลขาธิการมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ธุรการและช่วยเหลือผู้อำนวยการมหาวิทยาลัยในกิจการทั่วไปของมหาวิทยาลัย¹⁷ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น เมื่อแรกตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรมีเพียงคณะเดียวคือคณะจิตรกรรมและปฏิมากรรม พอถึงปี 2501 มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้พัฒนาการมาถึงมีคณะ 3 คณะคือ คณะจิตรกรรมและประติมากรรม คณะโบราณคดี และคณะมัณฑนศิลป์

ทั้ง 3 มหาวิทยาลัยที่กล่าวมาโดยลำดับนี้เป็นมหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นใหม่ในยุคนี้นี้พร้อมกัน 3 สถาบันจึงมีลักษณะของกฎหมาย การบริหารงาน และรูปแบบการดำเนินงานคล้ายคลึงกันมากคงแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยเท่านั้น ส่วนมหาวิทยาลัยที่มีมาแต่เดิมคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองนั้นก็มีมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการไปบางประการเช่นกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้มีการตราพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพุทธศักราช 2486 ขึ้นใหม่ เนื่องจากมีการโอนกิจการด้านการแพทย์ไปอยู่กับมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงมีคณะเพียง 5 คณะคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี¹⁸

หน้า 3. ¹⁵มหาวิทยาลัยศิลปากร, ที่ระลึกงานฉลองครบ 25 ปี (พระนคร: บริษัทพิชจำกัด, 2511)

¹⁶เสถียร วิชัชลักษณ์ (รวบรวม), พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486 (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2496), หน้า 2.

¹⁷พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2486, มาตรา 16.

¹⁸กระทรวงศึกษาธิการ, เรื่องเดิม, หน้า 523.

และเพิ่มตำแหน่งรองอธิการบดีขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่ง¹⁹ ในปี พ.ศ. 2491 ในปี พ.ศ. 2491 ก็
ได้จัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นอีกคณะหนึ่ง และเปลี่ยนคณะอักษรศาสตร์เป็นคณะอักษรศาสตร์ และ
ครุศาสตร์²⁰ ในปี พ.ศ. 2500 จึงได้แยกมาตั้งเป็นคณะครุศาสตร์ขึ้นอีกคณะหนึ่ง จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยจึงมีอยู่ 7 คณะจนถึงปี 2502

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก็คงดำเนินการในรูปลักษณะเป็นตลาด
วิชาแบบเดิมจนถึงปี พ.ศ. 2492 จึงปรับปรุงหลักสูตรใหม่แยกเป็น 4 คณะ คือ คณะนิติศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ทั้งนี้เพราะเนติบัญญัติสภา
ไม่ยอมรับผู้จบเข้าเป็นสมาชิกสามัญเนื่องจากหลักฐานเดิมเรียนทั่วไปเกินไป²¹ ปี พ.ศ. 2495
ได้มีการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2495 ขึ้น โดยเปลี่ยนมา
เรียกชื่อมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปลี่ยนตำแหน่งผู้ประสานการเป็นอธิการบดี²²
เป็นต้นมา ปี พ.ศ. 2497 ตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ พ.ศ. 2498 ตั้งคณะรัฐประศาสน
ศาสตร์ด้วยความช่วยเหลือของมหาวิทยาลัยอินเดียนา จนถึงปี พ.ศ. 2499 ได้แก้ไขเพิ่มเติม
พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใหม่มีผลให้มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นทบวง การเมืองขึ้น
กับกระทรวงศึกษาธิการ พนักงานเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยจึงเป็นข้าราชการไปโดยปริยาย²³

ในยุคนี้อเองได้มีความพยายามที่จะจัดรูปของการบริหารมหาวิทยาลัยให้มีความเป็น
อิสระคล่องตัวและประสานงานกันได้ดียิ่งขึ้น จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติสภามหาวิทยาลัย

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 524.

²¹ โรมวิธานการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 (พระนคร : กระทรวงศึกษา
ธิการ, 2497) หน้า 84.

²² เสถียร วิชัยลักษณะ (รวบรวม), พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.
2495 (พระนคร : โรงพิมพ์นิติเวช, 2509), มาตรา 1, 19.

²³ ประวัติความเป็นมาโดยสังเขปของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พระนคร : มหา
วิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), พิมพ์อักษรสำนานหน้า 3.

แห่งชาติขึ้นและได้ออกนิกิจการของมหาวิทยาลัย 4 แห่ง นอกจากมหาวิทยาลัยศิลปากรไปขึ้นสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติเสียทั้งหมดโดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานสภามหาวิทยาลัยแห่งชาตินี้²⁴ สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติได้มายุบเลิกเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2502

พัฒนาการทางมหาวิทยาลัยในค่านหลักสูตรและการสอน การวิจัย และการบริการชุมชนในยุคนี้มีดังนี้

หลักสูตรและการสอน

คุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครเข้าศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยยุคนี้มีลักษณะที่ค่อนข้างจำกัดมากขึ้นเพราะแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2479 ซึ่งกำหนดไว้ว่า "ผู้มีความประสงค์จะเข้าเรียนในอุดมศึกษาต้องเรียนสำเร็จชั้นเตรียมอุดมศึกษาก่อน" ดังที่กล่าวไว้ในบทก่อนยังมีผลใช้บังคับอยู่ ดังนั้นมหาวิทยาลัยในยุคนี้จึงรับเฉพาะผู้ที่จบชั้นเตรียมอุดมจากโรงเรียนเตรียมอุดมของมหาวิทยาลัยเข้าศึกษาได้ทันทีโดยที่แต่ละมหาวิทยาลัยมีโรงเรียนเตรียมอุดมของตนเองเพราะกระทรวงศึกษาธิการยังไม่เปิดการสอนระดับนี้ขึ้น มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาของตนเองคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดโรงเรียนอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²⁵ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดเตรียมธรรมศาสตร์²⁶ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เปิดโรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์²⁷ จัดสอนที่โรงเรียนเกษตรศาสตร์แม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากรมีโรงเรียนศิลปศึกษาเป็นโรงเรียนเตรียมมหา-

²⁴กรมวิชาการ, รายงานการศึกษาปีการศึกษา 2510 (พระนคร : พระนคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2501), หน้า 105.

²⁵รอง ศยามานนท์และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 455.

²⁶ประวัติและความเป็นมาโดยสังเขปของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 2.

²⁷กวี วิสุทธิธารณ์และเทพ โชคสมัย "ประวัติการศึกษาวิชาเกษตรในประเทศไทยและประวัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" (ในวันเกษตรแห่งชาติ, เรื่องเดิม) ไม่มีเลขหน้า.

มหาวิทยาลัยศิลปากร²⁸ ต่อเมื่อจำนวนนักเรียนที่จบชั้นเตรียมอุดมศึกษาของตนเองยังไม่พอกับจำนวนที่มหาวิทยาลัยจะรับมหาวิทยาลัยก็จะเปิดสอนคัดเลือกนักเรียนเพิ่มเติมอีกตั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีประกาศรับเพิ่มเติมตอนหนึ่งว่า

"มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2485 นี้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้สำรวจจำนวนนักเรียนที่จะเข้าศึกษาในชั้นปีที่ 1 ของแผนกวิชาต่าง ๆ ปรากฏว่ายังมีที่เหลืออยู่อีกมาก ฉะนั้นเพื่อเป็นการสงเคราะห์ให้นักเรียนที่มีโอกาสเข้าศึกษาวิชาชั้นสูงเพิ่มขึ้น จึงได้สมควรให้มีการสอบคัดเลือกอีกปีหนึ่ง"²⁹

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์นั้นไม่อยู่ในระบบนี้เพราะจัดสอนชั้นต้นในระดับที่สูงกว่านักเรียนที่จบชั้นมัธยมบริบูรณ์ คือสอนนิสิตในระดับชั้นปีที่ 2 ของมหาวิทยาลัยขึ้นไป ผู้เข้าศึกษาจึงเป็นผู้ที่จบชั้นปีที่ 2 ของคณะวิทยาศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือเทียบเท่าดังมีประกาศคุณสมบัติผู้สมัครเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ว่า

"ผู้สมัครในประเภทวิชาแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ และเภสัชศาสตร์ต้องสำเร็จหลักสูตรเตรียมแพทยศาสตร์ เตรียมทันตแพทยศาสตร์ เตรียมสัตวแพทยศาสตร์ หรือเตรียมเภสัชศาสตร์ ซึ่งมีหลักสูตรแต่ละประเภท 2 ปีเต็ม โดยได้มาจากคณะวิทยาศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยหรือ จากสำนักอื่นที่วิทยาลัยแพทยศาสตร์พิจารณาเห็นว่ามีมาตรฐานเท่าเทียมกัน

สำหรับผู้สมัครประเภทวิชาสาธารณสุขศาสตร์ จะต้องเป็นแพทย์ประกาศนียบัตรจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่รับราชการหรือประกอบโรคศิลปะมาแล้วไม่น้อยกว่า 15 ปี หรือเป็นแพทย์ปริญญาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ หรือจากสถานศึกษาอื่น ซึ่งมีมาตรฐานการศึกษาเทียบเท่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์

²⁸"มหาวิทยาลัยศิลปากร, ระเบียบการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2496" (พิมพ์อัครสาเนา) ชุด 1.

²⁹รอง ศยามานนท์และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 659.

และที่รับราชการหรือประกอบโรคศิลปะมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี³⁰

คุณสมบัติของผู้สมัคร เข้าศึกษาในระดับชั้นปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ คงยึดถือหลักดังกล่าวนี้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2502³¹

ปี พ.ศ. 2489 แนวคิดเรื่องโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา หรือเตรียมมหาวิทยาลัย เปลี่ยนแปลงไปโดยได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกับมหาวิทยาลัย ต่างๆ ขึ้น ในที่สุดได้เห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์เปิดสอนชั้นเตรียม อุดมศึกษาขึ้น และมหาวิทยาลัยจะต้องจัดสอบผู้จบชั้นเตรียมอุดมศึกษาอีกครั้งหนึ่ง³² ภายเหตุนี้ จึงมีผลให้มหาวิทยาลัยที่จัดสอนในระดับชั้นเตรียมอุดมศึกษาหรือเตรียมมหาวิทยาลัย เลิกการจัด สอบดังกล่าวไปโดยปริยาย ในปี พ.ศ. 2491 แต่ละมหาวิทยาลัยจึงเริ่มมีการสอบคัดเลือก นักเรียนเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยกันอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่งโดยแต่ละมหาวิทยาลัยต่างจัดสอบ กันเอง

การที่แต่ละมหาวิทยาลัยต่างจัดสอบคัดเลือกกันเองนี้ทำให้การคัดเลือกคนเข้าเรียน ในแต่ละมหาวิทยาลัยมีลักษณะเฉพาะตามความต้องการของมหาวิทยาลัยมากขึ้น แต่ก็ยังมีคุณลักษณะ ของผู้ที่จบเตรียมอุดมศึกษาอยู่ ดังมีประกาศคุณสมบัติของผู้สอบคัดเลือกเข้าศึกษาของแต่ละมหา- วิทยาลัยคือ

มหาวิทยาลัยศิลปากรกำหนดให้ผู้สมัครจะต้องมีอายุระหว่าง 15-30 ปี มีใบรับรอง แพทย์และมีคุณสมบัติของวิชาการว่า

³⁰ กรม มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, แถลงการณ์มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ 2491- 2492 (พระนคร: กระทรวงสาธารณสุข, 2492), หน้า 19-20.

³¹ กรม มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, แถลงการณ์ประจำภาคต้นของปีการศึกษา 2502- 2503 (พระนคร : กระทรวงสาธารณสุข, 2502), หน้า 4.

³² โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ใน รอง ศยามานนท์ และคณะเรื่องเดิม), หน้า 46.

"ผู้สมัครต้องมีความรู้สอบไล่ได้โดยประโยคเตรียมอุดมศึกษาหรือ สอบไล่ได้ชั้นปีที่ 8 ตามัญหรือวิสามัญ หรือประโยคอาชีวชั้นสูงของกระทรวงศึกษาธิการ หรือสอบไล่ได้สำเร็จชั้นปีที่ 2 ของโรงเรียนศิลปศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร หรือของโรงเรียนฝึกหัดครูประถมการช่างของโรงเรียนเพาะช่าง หรือประกาศนียบัตรวิทยาลัยอื่นที่มหาวิทยาลัยนี้เทียบเท่า"³³

วิชาที่สอนมี 3 ลักษณะวิชาใหญ่ ๆ คือ วิชาทางศิลปะ วิชาความรู้ทั่วไป และวิชาภาษาอังกฤษ³⁴ ซึ่งเห็นชัดว่าเป็นไปตามความต้องการด้านอาชีพและลักษณะของมหาวิทยาลัยระเบียบดังกล่าวนี้คงใช้มาจนถึงปี 2501³⁵

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บังเรื่องคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครเข้าสอบคัดเลือกไว้กว้าง ๆ ว่า "ต้องสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาหรือสถานศึกษาอื่นที่มีวิद्यฐานะเทียบเท่ากัน"³⁶ แต่ไม่กำหนดในเรื่องของอายุ

นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยังรับผู้ที่ย้ายมาจากสำนักศึกษาอื่น ๆ อีกด้วย ดังมีระเบียบกล่าวเพิ่มเติมไว้ว่า "นักศึกษาที่โอนมาจากสำนักศึกษาอื่น ต้องมีประกาศนียบัตรเตรียมอุดมศึกษาหรือเทียบเท่า และหนังสือแสดงผลการศึกษา... และอาจต้องทดสอบทางวิชา

³³ มหาวิทยาลัยศิลปากร "ระเบียบการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2496", (พิมพ์อค์สำเนา) หน้า 1.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

³⁵ มหาวิทยาลัยศิลปากร, "ระเบียบการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2501" (พิมพ์อค์สำเนา) หน้า 2-3.

³⁶ กรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2495-96 (พระนคร: กระทรวงเกษตร, 2497), หน้า 79.

การเป็นพิเศษอีกด้วย³⁷ วิชาที่สอบครอบคลุม 3 หมวดใหญ่ ๆ คือ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ และสังคม บางคณะเพิ่มคณิตศาสตร์และพลศึกษาเพิ่มเติมด้วย³⁸ แสดงว่าต้องการพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ สำหรับเป็นพื้นฐานการเรียนทางเกษตรศาสตร์ต่อไป

สำหรับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีระเบียบการสอบคัดเลือกเข้าประกาศใช้เมื่อปี 2491 บงว่า "ผู้สมัครจะต้องมีความรู้สอบไล่ได้ชั้นเตรียมอุดมปีที่ 2 ของโรงเรียนเตรียมต่าง ๆ หรือสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 8 สามัญและวิสามัญหรือประกาศนียบัตรประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูงของกระทรวงศึกษาธิการ หรือประกาศนียบัตรอื่นที่มหาวิทยาลัยนี้เทียบเท่า"³⁹ ในขณะเดียวกันจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 17 ปี บริบูรณ์⁴⁰ วิชาที่สอบเริ่มแยกไปตามคณะโดยคณะอักษรศาสตร์และพาณิชยศาสตร์และการบัญชี สอบคณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คณะทางานวิทยาศาสตร์ และการแพทย์ สอบคณิตศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ส่วนสถาปัตยกรรมศาสตร์ สอบคณิตศาสตร์และวาดเขียน⁴¹ เป็นต้น

ส่วนมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนั้นระหว่าง พ.ศ. 2485-พ.ศ. 2492 นั้นยังคงเป็นแบบตลาดวิชาเช่นเดียวกับยุคก่อนคือเปิดรับกว้างขวางและไม่มีการสอบคัดเลือกเข้าอย่างเป็นทางการ จนถึง พ.ศ. 2492 มหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่แยกออกเป็นคณะแต่ละคณะโดยเด็ด การรับสมัครเข้าศึกษาในแต่ละคณะจึงมีการกำหนดคุณสมบัติเฉพาะและเทียบเท่าชั้น พร้อมทั้งบังคับคุณสมบัติที่เทียบเท่าเป็นรายละเอียดไว้ด้วยคือ

ผู้ที่เข้าศึกษาในคณะนิติศาสตร์ จะต้องมีพื้นฐานความรู้บางอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

- (1) สำเร็จเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
- (2) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{37,38} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{39,40} ระเบียบจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่องการสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2491 (ใน รong ศยามานนท์และคณะ, เรื่องเดิม), หน้า 666.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 668.

- (3) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
- (4) สำเร็จเตรียมนายร้อยทหารบก
- (5) สำเร็จเตรียมนายเรือ
- (6) สำเร็จโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- (7) สำเร็จมัธยมปีที่ 8 ของกระทรวงศึกษาธิการ
- (8) สำเร็จประโยคक्रमัธยม ป.ม.
- (9) สำเร็จประโยคक्रमัธยม พ.ม.
- (10) สำเร็จการศึกษาจากสถานการศึกษ่อื่นใด ซึ่งสภามหาวิทยาลัยพิจารณาหลักสูตร และวิद्यฐานะให้เข้าศึกษาได้ในคณะนิติศาสตร์ เพราะมีแนวการศึกษาคล้ายกัน⁴²
ผู้ที่สมัครเข้าศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ จะต้องมีความรู้ภาษาอังกฤษอย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้
 - (1) สำเร็จเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง
 - (2) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - (3) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
 - (4) สำเร็จเตรียมนายร้อยทหารบก
 - (5) สำเร็จเตรียมนายเรือ
 - (6) สำเร็จโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
 - (7) สำเร็จมัธยมปีที่ 8 ของกระทรวงศึกษาธิการ
 - (8) สำเร็จประโยคक्रमัธยม ป.พ.
 - (9) สำเร็จประโยคक्रमัธยม พ.ม.
 - (10) สำเร็จโรงเรียนพาณิชยการ
 - (11) สำเร็จประโยคक्रमัธยมอาชีวศึกษา (พาณิชยการ)
 - (12) สำเร็จประโยคक्रमัธยมอาชีวศึกษา (ช่างก่อสร้าง)

⁴² ข้อบังคับว่าด้วยการสมัครเข้าเป็นนักศึกษาชั้นปริญญาตรีของคณะนิติศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี พุทธศักราช 2496" สมุดคู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา 2502 (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2502) หน้า 2.

- (13) สำเร็จประโยคครุมัธยมอาชีวะศึกษา (การช่างสตรี)
- (14) สำเร็จโรงเรียนบพิตรพิมุข (แผนกภาษาต่างประเทศ)
- (15) สำเร็จการศึกษาวิชาการหนังสือพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (16) สำเร็จการศึกษาจากสถานการศึกษาอื่นใดซึ่งสภามหาวิทยาลัยพิจารณาหลักสูตรและวิทยฐานะให้เข้าศึกษาได้ในคณะเศรษฐศาสตร์ เพราะมีแนวการศึกษาคล้ายกัน⁴³

ผู้ที่จะสมัคร เข้าศึกษาในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีจะต้องมีพื้นฐานความรู้บางอย่างใด
อย่างหนึ่งดังนี้

- (1) สำเร็จเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
- (2) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (3) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
- (4) สำเร็จเตรียมนายร้อยทหารบก
- (5) สำเร็จเตรียมนายเรือ
- (6) สำเร็จโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- (7) สำเร็จมัธยมปีที่ 8 ของกระทรวงศึกษาธิการ
- (8) สำเร็จประโยคครุมัธยม ป.ม.
- (9) สำเร็จประโยคครุมัธยม พ.ม.
- (10) สำเร็จโรงเรียนพาณิชยการ
- (11) สำเร็จประโยคครุมัธยมอาชีวะศึกษา (พาณิชยการ)
- (12) สำเร็จประโยคครุมัธยมอาชีวะศึกษา (ช่างก่อสร้าง)
- (13) สำเร็จประโยคครุมัธยมอาชีวะศึกษา (การช่างสตรี)
- (14) สำเร็จโรงเรียนบพิตรพิมุข (แผนกภาษาต่างประเทศ)

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

- (15) สำเร็จการศึกษาจากสถานการศึกษานอกโรงเรียนซึ่งสภามหาวิทยาลัยพิจารณาหลักสูตรและวิทยฐานะให้เข้าศึกษาได้ในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี เพราะมีแนวทางการศึกษาคู่กัน⁴⁴

ผู้ที่สมัครเข้าศึกษาในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์จะต้องมีพื้นฐานความรู้เป็นอย่างดีอย่างน้อยต่อไปนี้คือ

- (1) สำเร็จเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
- (2) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- (3) สำเร็จเตรียมอุดมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ
- (4) สำเร็จเตรียมนายร้อยทหารบก
- (5) สำเร็จเตรียมนายเรือ
- (6) สำเร็จโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- (7) สำเร็จมัธยมปีที่ 8 ของกระทรวงศึกษาธิการ
- (8) สำเร็จประโยคครูมัธยม ป.ม.
- (9) สำเร็จประโยคครูมัธยม พ.ม.
- (10) สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษานอกโรงเรียนซึ่งกระทรวงศึกษาธิการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่าไม่ต่ำกว่าประโยคเตรียมอุดมศึกษา และเมื่อใดผ่านการสอบคัดเลือกตามกำหนดไว้ในระเบียบการสอบคัดเลือกเพื่อเข้าเป็นนักศึกษาชั้นปริญญาตรีในแผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แล้ว⁴⁵

ส่วนคณะรัฐศาสตร์มีบ่งไว้แต่เพียงว่า จะต้องมีความรู้สอบได้ได้ประโยคเตรียมอุดมศึกษาเท่านั้นไม่มีรายละเอียดเช่นคณะอื่น ๆ

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 4.

⁴⁵ "ขอบังคับว่าควยการสมัครเข้าเป็นนักศึกษาชั้นปริญญาตรีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (ฉบับที่ 21 พ.ศ. 2500" สมุดคู่มือนักศึกษา 2502, เรื่องเดิม, หน้า 210.

ระหว่างปี พ.ศ. 2492 มาจนถึง พ.ศ. 2499 การเข้าเรียนทุกคณะในมหาวิทยาลัย
 วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองยังไม่มี การสอบเข้า การสอบเข้าเพียงจะมีปรากฏหลักฐานแน่ชัดในปี
 พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา วิชาที่สอบส่วนใหญ่เป็นวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ความรู้
 ในวิชาเฉพาะของแต่ละคณะและสังคมศึกษา⁴⁷

การศึกษาในระดับปริญญาโทและเอกมีจัดสอนอยู่ 4 มหาวิทยาลัยคือ จุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 และการเมือง โดยจัดสอนแยกเป็นแต่ละคณะไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเปิดสอนในระดับปริญญาโท ในปี พ.ศ. 2498 ในสาขาวิชา
 กรรมศาสตร์ มีหลักสูตร 2 ปี ผู้จะเข้าศึกษาจะต้องจบปริญญาตรีวิศวกรรมศาสตร์ สาขาใดสาขา
 หนึ่งหรือเทียบเท่า⁴⁸

ในส่วนของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์มีเปิดสอนชั้นปริญญาโทและเอกในสาขาแพทย
 ศาสตร์ เภสัชศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์ โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ว่าจะต้องเป็นผู้ที่จบได้ปริญญา
 แพทยศาสตรบัณฑิตหรือทันตแพทยศาสตรบัณฑิตมาแล้วอย่างน้อย 3 ปี เคมีหรือ 2 ปี แต่ปฏิบัติงาน
 ในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลที่มหาวิทยาลัยรับรองไม่น้อยกว่า 1 ปี สำหรับสาขาแพทยศาสตร์
 และทันตแพทยศาสตร์ตามลำดับ ส่วนเภสัชศาสตร์นั้นไม่กำหนดเวลาทำงานแต่ต้องได้คะแนนไม่ต่ำ
 กว่า 75% ขึ้นไปมิฉะนั้นต้องทำงานเพิ่ม แต่สาธารณสุขศาสตร์นั้นจะต้องจบแพทยศาสตรบัณฑิตแล้ว
 จึงจะเข้าเรียนได้⁴⁹

⁴⁶"ขอบังคับว่าควยการสมัครเข้าเป็นนักศึกษาปริญญาตรีคณะรัฐศาสตร์ พ.ศ. 2501"
สมคมือนักศึกษาประจำปีการศึกษา 2502, เรื่องเดิม, หน้า 165.

⁴⁷สมคมือนักศึกษาประจำปีการศึกษา 2502, เรื่องเดิม, หน้า 119, 165 และ 174

⁴⁸Prospectus : College of Engineering (Bangkok : Chulalongkorn
 University, 2498), p.51.

⁴⁹กรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, แถลงการณ์ประจำปีการศึกษา 2498-2499
 (ธนบุรี : สำนักงานเลขาธิการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, 2598), หน้า 6-7.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์คงเปิดสอนระดับปริญญาโทตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2499 เพียงสาขาเดียว คือสาขาคือสาขาสถิติกรรมและสัตวบาล ผู้สมัครต้องจบปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์หรือเทียบเท่า การรับเข้าศึกษาอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการการศึกษาปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์⁵⁰

ส่วนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเมื่อได้มาเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแยกเป็นคณะโดยชัดเจนแล้วได้เปิดสอนในระดับปริญญาโท 5 คณะด้วยกันคือ คณะนิติศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์ และการบัญชี คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์และคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนในระดับปริญญาเอกนั้น มีกล่าวไว้เป็นหลักฐานชัดเจนในช่วงเวลานี้คือ คณะรัฐศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์⁵¹

คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าศึกษาในระดับปริญญาโทนั้นแต่ละคณะได้วางระเบียบไว้ดังนี้ คณะนิติศาสตร์กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเข้าศึกษาไว้ดังนี้ (1) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีในคณะนิติศาสตร์ หรือ (2) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต หรือ (3) เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากสถานการศึกษาซึ่งโอนมาเป็นของมหาวิทยาลัยนี้ หรือ (4) มีวิทยฐานะซึ่งสภามหาวิทยาลัยมอบให้เข้าศึกษาได้ตามมาตรา 46⁵² แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495

⁵⁰ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ "ข้อบังคับว่าด้วยภาวะศึกษาปริญญาโท ทางวิชาสถิติกรรมและสัตวบาล พ.ศ. 2499

⁵¹ สมุดคู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา 2502, เรื่องเดิม, หน้า 205.

⁵² มาตรา 46 กล่าวไว้ว่าผู้ที่ได้ปริญญาหรือเทียบเท่ากันจากสถานศึกษาในประเทศหรือต่างประเทศ ซึ่งมีวิทยฐานะไม่ตกกว่าปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยนี้ มหาวิทยาลัยอาจมอบหมายให้เข้าศึกษาวิชาชั้นปริญญาโท ในประเภทวิชาที่เห็นสมควรได้หรือจะกำหนดสอบไล่ในบางวิชาเสียก่อนก็ได้

คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชีกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์เข้าศึกษาชั้นปริญญาโทไว้คือ
 "(1) ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี ทั้งนี้ถ้าสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีแผนกใด ก็ให้เข้าศึกษาชั้นปริญญาโทแผนกนั้น (2) ผู้ได้ประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชี (3) ผู้ที่สอบไล่ได้ทุกลักษณะวิชาชั้นปีที่ 4 แผนกบัญชีตามหลักสูตรเดิม โดยปฏิบัติตามหลักเกณฑ์หรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาของคณะพาณิชย์ศาสตร์ และการบัญชี (4) ผู้ที่ได้รับปริญญาหรือเทียบเท่ากันจากสถานศึกษาในประเทศหรือต่างประเทศซึ่งสภามหาวิทยาลัยเทียบเท่ากันจากสถานศึกษาในประเทศหรือต่างประเทศ ซึ่งสภามหาวิทยาลัยเทียบว่าวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีของคณะพาณิชย์ศาสตร์ การบัญชีแห่งมหาวิทยาลัยนี้ โดยให้คณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชีให้ความเห็นเสนอสภามหาวิทยาลัยว่า เห็นสมควรจะผ่อนผันให้เข้าศึกษาหรือไม่"⁵³

คณะเศรษฐศาสตร์กำหนดคุณสมบัติของผู้มีวิชาเข้าศึกษาชั้นปริญญาโทไว้ดังนี้

"(1) ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา คณะเศรษฐศาสตร์ (2) ผู้มีชื่อในทะเบียนนักศึกษาชั้นปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ ตามหลักสูตรธรรมศาสตร์เดิม (3) ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี คณะนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ หรือคณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี ผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีตามหลักสูตรธรรมศาสตร์เดิม ผู้มีชื่อในทะเบียนนักศึกษาชั้นปริญญาโท ตามหลักสูตรธรรมศาสตร์ที่ไม่ตรงกับรายการที่ (2) ผู้สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรแห่งคณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี

ผู้มีสิทธิ์ตามข้อ (3) นี้ต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งเงื่อนไขต่อไปนี้

ก) ระหว่างที่ศึกษาชั้นปริญญาโทนั้น ต้องสอบเก็บวิชาชั้นปริญญาตรีที่ไม่ได้รับเทียบตามข้อ 5 แห่งข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาตามหลักสูตรของคณะต่าง ๆ พุทธศักราช 2496

⁵³ สมุดคู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา 2502, เรื่องเดิม, หน้า 155.

ข) การสมัครเข้าสอบไล่วิชาปริญญาโท ในสมัยการสอบไล่ทั่วไปครั้งหนึ่ง ๆ จะต้องสอบเก็บวิชาชั้นปริญญาตรีด้วยไม่น้อยกว่าจำนวนวิชาที่สมัครสอบชั้นปริญญาโท เว้นแต่กรณีที่จะนวนวิชาที่สอบเก็บให้น้อยกว่าจำนวนวิชาที่สอบไล่ชั้นปริญญาโทและในการสอบไล่ครั้งหนึ่ง ๆ จะสมัครสอบรวมกันเกิน 10 วิชาไม่ได้

ผู้ที่ขอศึกษาโดยมีเงื่อนไขดังกล่าวมาแล้ว ถ้าสอบเก็บวิชาชั้นปริญญาตรีได้ยังไม่ครบ จะสมัครทำวิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาโทไม่ได้ การสอบเก็บวิชานั้นไม่คำนึงถึงวิชาปีต่ำหรือปีสูงและไม่ต้องสอบไล่ปากเปล่า เมื่อสอบเก็บได้ทุกวิชาแล้ว⁵⁴

ส่วนคณะรัฐประศาสนศาสตร์นั้นได้กล่าวไว้กว้าง ๆ ว่ารัฐที่จบปริญญาตรี⁵⁵ ซึ่งแสดงว่าอาจสำเร็จปริญญาตรีสาขาใดก็ได้ และคณะรัฐศาสตร์นั้นก็ไม่มีบังคับไว้อย่างชัดเจนเช่นคณะอื่น ๆ คงอนุโลมได้ว่าจบปริญญาตรีในสาขาวิชาอื่นเองเป็นหลักสำคัญ

สำหรับการศึกษาในชั้นปริญญาเอกของคณะเศรษฐศาสตร์และรัฐศาสตร์นั้นจะต้องจบปริญญาโทในสาขาเดียวกันที่จะเรียนปริญญาเอกมาก่อนนั่นเอง

ในค่านสาขาวิชาที่เปิดสอนนั้นมหาวิทยาลัยในยุคนี้มีการเปิดสอนสาขาวิชากว้างขวางขึ้นตามลักษณะของมหาวิทยาลัยที่ตั้งโดยที่มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ก็เปิดสอนสาขาวิชาทางการแพทย์มากสาขาวิชาและพัฒนาก้าวไปทางด้านนั้น เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และศิลปากรที่ขยายสาขาออกไปทางด้านเกษตรและศิลปะตามลำดับ

สาขาวิชาที่เปิดสอนในปีแรกที่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยหัง พ.ศ. 2485-พ.ศ. 2486 ไปแล้วนั้นมีอยู่ดังนี้

1. สาขาวิชาทางด้านแพทยศาสตร์ซึ่งจัดสอนโดยมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ประกอบด้วย กายวิภาควิทยา สรีระวิทยา พยาธิวิทยา อายุรศาสตร์ ศัลยศาสตร์ สูติศาสตร์นารีเวชวิทยา รังสีวิทยา พยาบาล ฉุกเฉินการแพทย์ ทันตวิทยา ทันตจุลวิทยาและทันตพยาธิวิทยา บัณฑิตวิทยา โอสถสารรังสีวิทยา ศัลยศาสตร์ ทันตประดิษฐ์ ทันตบูรณะ เภสัชกรรม ।

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202-203.

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 240.

เภสัชอุตสาหกรรม เภสัชเคมี อุตสาหกรรม เคมี พฤษศาสตร์ เภสัชวินิจฉัย บัณฑิตศึกษา เภสัชวิทยา วิชาอาหาร กายวิภาควิทยา(สัตว) สรีระวิทยา(สัตว) ผสมและบำรุงสัตว์ พยาธิวิทยา(สัตว) เภสัชกรรม อายุรศาสตร์และศัลยศาสตร์ (สัตว)⁵⁶

2. สาขาวิชาทางด้านเกษตรซึ่งจัดสอนโดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประกอบด้วย เกษตรศาสตร์ สัตวบาล เคมี กีตะวิทยา และโรคพืช เกษตรวิศวกรรม วนวิทยา พฤษศาสตร์ วนผลิตภัณฑ์ วิศวกรรม ป่าไม้ สัตววิทยา สหกรณ์ เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ บัญชี นิติศาสตร์ ประมง ชีววิทยา เพาะเลี้ยง ผลิตภัณฑ์⁵⁷

3. สาขาจิตรศิลป์ ซึ่งจัดสอนโดยมหาวิทยาลัยศิลปากรมี 2 แผนกคือ จิตรกรรม และปฏิมากรรม⁵⁸ นอกจากนั้นมีสาขาวิชาสถาปัตยกรรมศิลป์ ซึ่งจัดสอนโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีแผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ แผนกศิลปกรรมและแผนกผังเมือง⁵⁹

4. สายวิชามนุษยศาสตร์ ซึ่งจัดสอนโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งวิชาภาษาไทย ภาษาโบราณ ตะวันออก ภาษาปัจจุบัน ภูมิศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์⁶⁰

5. สาขาวิทยาศาสตร์จัดสอนโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีสาขาวิชาวิศวกรรมเครื่องกล วิศวกรรมไฟฟ้า วิศวกรรมเหมืองแร่ วิศวกรรมอุตสาหกรรม

6. สาขาวิทยาศาสตร์ จัดสอนโดยคณะวิทยาศาสตร์ มีสาขาวิชา เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

7. สาขาสังคมศาสตร์ จัดสอนโดยมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

⁵⁶พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 มาตรา 5.

⁵⁷"พระราชกฤษฎีกาจัดแบ่งคณะในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พุทธศักราช 2486" (ราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 44 ลงวันที่ 24 สิงหาคม 2486) มาตรา 3

⁵⁸สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชวลิต นิมเสมอ รักษาการคณบดีคณะจิตรกรรมและปฏิมากรรมมหาวิทยาลัยศิลปากร วันจันทร์ที่ 30 กรกฎาคม 2516 เวลา 9.00 น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร

⁵⁹พระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2486 มาตรา 6.

⁶⁰เรื่องเดียวกัน, มาตราเดียวกัน, (สำหรับวิชาครุศาสตร์นี้เนสโกถือเอาเป็นสาขาวิชาใหม่อีกสาขาหนึ่ง แต่ในระยะนี้ เป็นแต่เพียงหลักสูตรต่อเนื่องของวิชาทางอักษรศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์

กับคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีสาขาวิชาการบัญชี พาณิชย-
ศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และวารสาร-
ศาสตร์

8. สาขานิติศาสตร์ จัดสอนโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง

สาขาวิชาดังกล่าวทั้งหมดนี้ เปิดสอนในระยะเวลาที่มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่
ในยุคนั้น คือ พ.ศ. 2486 ล่วงมาจนถึงปี พ.ศ. 2501 อันเป็นปีท้าย ของยุคมหาวิทยาลัย
ตามหน่วยงาน ได้มีสาขาวิชาเพิ่มขึ้นอีกมากพอสมควร แต่ส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มในหมวดวิชา
เดียวกัน คือการเพิ่มคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เพิ่มคณะสาธารณสุขในวิทยาลัย
แพทยศาสตร์⁶¹ เพิ่มคณะสัตวแพทยศาสตร์โดยโอนจากของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ไปและเพิ่ม
วิศวกรรมชลประทานในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์⁶² เป็นต้น

ส่วนสาขาวิชาที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนคือ สาขาครุศาสตร์หรือการศึกษา ซึ่งประกอบ
ไปด้วยวิชาหลัก ๆ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา สหรัศตศึกษา และวิจัยการศึกษาและที่กล่าวถึง
จะเปิดเพิ่มคือ บริหารการศึกษาและจิตวิทยา⁶³

เป็นที่น่าสังเกตว่าวิชาต่าง ๆ ที่เปิดขึ้นและขยายเพิ่มขึ้นนั้นเป็นความพยายามและ
ความต้องการที่จะให้มีการแบ่งแยกงานกันทำแต่ละมหาวิทยาลัย เพื่อหลีกเลี่ยงการซ้ำซ้อนงาน
กัน ทำให้ความคิดเดิมในเรื่องของมหาวิทยาลัยว่าเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงนั้นชัดเจนขึ้นในยุคนั้น

⁶¹"พระราชกฤษฎีกา จัดตั้งคณะแลเพิ่มแผนกวิชาขึ้นใหม่ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
(ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2491" (ราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 61 วันที่ 19 ตุลาคม 2491)
มาตรา 3.

⁶²มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คู่มือนิสิต, เรื่องเดิม, หน้า 10.

⁶³กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษาปีการศึกษา 2501 (พระนคร: โรง
เรียนการช่างวุฒศึกษา, 2502. หน้า 207.

ลักษณะของการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยยุคนี้ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมคือ ยังคงประกอบไปด้วยวิธีการบรรยาย การประชุมอภิปรายกลุ่มย่อย การทดลอง และการสอนโดยใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ เหมือนมหาวิทยาลัยในยุคที่ผ่านมา เพียงแต่มหาวิทยาลัยในยุคนี้มีการจัดรูปการสอนแยกตามรูปแบบของมหาวิทยาลัยชั้นต้นซึ่งจะพบในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังนี้

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์แบ่งการศึกษาเป็น 2 ระยะ 2 ปีแรกเป็นการศึกษาทาง Pre-clinic ระยะนี้ใช้วิธีการของการบรรยาย เป็นการอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชาและหลักต่าง ๆ ในทางการแพทย์และพื้นฐานทางการแพทย์ให้ลึกซึ้งเข้าใจพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ก็มีการประชุมอภิปรายกลุ่มย่อย แต่มีไม่มากนักส่วนใหญ่เป็นการทดลองโดยการเข้าห้องทดลองเสียมากกว่าเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นได้คุ้นกับของที่เรียนมาจากการบรรยายแล้ว⁶⁴ และจะมีการสอนกันเกือบทุกอาทิตย์

ส่วนระยะหลังปีที่ 3 ปีที่ 4 เป็นระยะ Clinic จะต้องศึกษาและเข้าทำงานในหอผู้ป่วย (ward) ห้องผู้ป่วยนอก (O.P.D.) และห้องผ่าตัด ลักษณะการเรียนการสอนในแบบนี้เป็นการศึกษาอาชีพโดยตรง ผู้สอนและผู้เรียนจะซักถามกันต่อหน้ากันเองดังที่มีอาจารย์แพทย์คนหนึ่งเล่าว่า "เมื่อปีที่ 3 และ 4 Ward Round ปรนกันทั้งสองชั้น ถ้าถาม Senior แล้วตอบไม่ได้ถาม Junior ฉะนั้นนักศึกษาต้องเตรียมพร้อมคอยตอบคำถามเวลาการสอนแบบนี้อาจารย์แพทย์คนเดียวกันนี้ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า

⁶⁴ สัมภาษณ์ศาสตราจารย์นายแพทย์สุก แสงวิเชียร อดีตหัวหน้าแผนกวิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2516 เวลา 13.00 น. ณ แผนกกายวิภาคศาสตร์โรงพยาบาลศิริราช

⁶⁵ ประวัติดัชนีพุก "25 ปีในคณะแพทยศาสตร์จุฬา", 25 ปีแพทยจุฬาฯ (พระนคร: คณะแพทยศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2505), ไม่มีเลขหน้า.

อาจารย์เลือกคนไปให้นักศึกษาไปทำประวัติกรตรวจร่างกายโดยละเอียด การ
 ซักประวัติ แยกโรคโดยละเอียด และเหตุผลจาก Investigate ทั้งหมดวินิจฉัยว่า
 เป็นโรคอะไร ระวังการที่ผู้ถูกตรวจซักถามตลอดเวลา ถ้าคนตอบไม่ถูกต้องผู้ฟังดา
 ไม่ได้อีกอาจารย์บอกบอกให้จดบันทึกอย่างนั้นจนหมดสุดท้ายการรักษานั่น การตรวจว่าเป็น
 อย่างไร คุยซักถามมาแนวทองแนะนำอะไร เรายัง ๖๖

ลักษณะการศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ อนุปริญญา
 ใช้เวลาเรียน 3 ปี ระดับปริญญาใช้เวลาเรียน 5 ปี มีวิธีการเรียนการสอนแยกออกเป็น 3
 ประเภท⁶⁷ คือ

1. การศึกษา หมายถึงการเรียนการสอนในห้องเรียนหรือภายในมหาวิทยาลัย
 ตามหลักสูตร ที่มหาวิทยาลัยได้วางไว้ซึ่งก็เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ คือมีทั้งการบรรยาย
 การอภิปรายและการทดลองคนควาควมกัน
2. การฝึกหัด เป็นหลักการสอนเฉพาะอาชีพของสาขาวิชาทางคานเกษตรที่ต้อง
 การให้ปฏิบัติได้มีการฝึกฝนในการปฏิบัติงานภายนอกมหาวิทยาลัย เช่นการฝึกงานในสถานที่มีหา
 วิทยาลัยจัดขึ้น การเดินทางเพื่อการศึกษา ทั้งในหลักวิชาการและการปฏิบัติ ตลอดจนการนำ
 หลักวิชาไปทดลองฝึกใช้
3. การอบรมไ้แก่การศึกษาเล่าเรียนที่ไม่ได้ระบุไว้ในหลักสูตร ของมหาวิทยาลัย
 รวบรวมทั้งกิจการต่าง ๆ นอกหลักสูตรด้วย ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บัณฑิตเป็นพลเมืองดี
 ของชาติ รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี รวมทั้งการวางตัวให้เหมาะสมกับสังคมเช่น
 การ กีฬา คนตรี การสมาคม เป็นต้น

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁶⁷ กรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รายงานประจำปี พุทธศักราช 2495-96

จะเห็นได้ว่าลักษณะการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีเพิ่ม การฝึกหัดหรือการฝึกฝนเข้าไปด้วย ซึ่งในที่นี้หมายถึงการทดลองจริงในการปลูกพืช เลี้ยงคู่สัตว์ พักใช้ไหม และ การทดลองอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยตรง⁶⁸

ส่วนการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นเป็นลักษณะของ Academy ยิ่งกว่าเป็นมหาวิทยาลัย คือมีลักษณะคล้าย ๆ โรงเรียนศิลปะในยุโรปที่มีอาจารย์คนหนึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในทางศิลปะสูงแล้ว ผู้ที่จะเรียนวิชาศิลปะกับอาจารย์ท่านนั้น ก็มาศึกษาอยู่กับอาจารย์คนนั้นอย่างไม่เป็นพิธีรีตอง ไม่เป็นแบบแผนของห้องเรียนอย่างที่เข้าใจกัน มหาวิทยาลัยศิลปากรก็เช่นเดียวกันคือ มีอาจารย์ศิลปะที่มีชื่ออยู่⁶⁹ แล้วแต่นิสิตที่เขาเรียนได้ก็เรียนกับอาจารย์ผู้นั้นคนเดียวในบางครั้งก็มีลูกศิษย์ลูกหาที่เรียนจบแล้วคอยช่วยอาจารย์ผู้นั้นคนเดียว แต่ความสำคัญก็อยู่กับอาจารย์ผู้นั้นเป็นสำคัญ⁷⁰

ส่วนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังคงเป็นวิธีการเดิมคือ มีลักษณะผสมผสานกันหลาย ๆ แบบแล้วแต่คณะวิชาใดจะเหมาะสมกับวิชาใด วิธีการสอนที่เป็นแผนและใช้กันทุกคณะคือการบรรยาย เป็นการอธิบายเนื้อหาให้ลึกลับพร้อม ๆ กันไป ส่วนวิธีการอื่น ๆ นั้นก็แล้วแต่คณะไปเช่น คณะวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ มีการทดลองเข้าห้องปฏิบัติการ⁷¹ ทางคณะอักษรศาสตร์ มีการฝึกการเขียนในห้องเรียน และเขียนเป็นการบ้านอย่างในสมัยก่อน⁷² ทางสาขาครุศาสตร์มีการอภิปราย (Discussion) สังเกตการสอน (Observation of Teaching) ฝึกสอน (Practice of Teaching) การศึกษานอกสถานที่

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89-91.

⁶⁹ อาจารย์ที่มีชื่อ อยู่ในสมัยนั้นคือ ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี

⁷⁰ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชลุด นิมเสนธ, วันเวลาเดิม.

⁷¹ "คนเคมีรุ่น 21" (นามแฝง) "เล่าสู่กันฟัง" ชมรมวิทยาศาสตร์รุ่น 08 (พระนคร: โรงพิมพ์เกื้อกูลการพิมพ์ 2508), ไม่เลขหน้า.

⁷² สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์, วันเวลาเดิม.

(Field Trip)⁷³ เป็นคน

ขอที่น่าสังเกตสำหรับกลวิธีในการเรียนการสอนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นก็ คือมีลักษณะแตกต่างกันในสาขาวิชาว่าเน้นหนักในแบบแผนรวมของมหาวิทยาลัย อย่างมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว

สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศัตร์นั้นก่อนปี 2492 ลักษณะการสอนยังเป็นตลาดวิชาเหมือนในยุคอนั้น แต่พอมาถึงปี พ.ศ. 2492 ลักษณะการสอนมีความแตกต่างกันมากแล้ว แต่คณะนี้จะทำการสอน ดังรายงานประจำปีของกรมวิชาการ ปี พ.ศ. 2485-2479 กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"...ส่วนการเรียนนั้นบางคณะกำหนดให้นักศึกษาไปฟังคำสอนตลอดเวลา บางคณะไม่บังคับ เช่นคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี กำหนดให้นักศึกษาไปฟังคำสอน และทำแบบฝึกหัดให้ครบตามระเบียบ คณะนิติศาสตร์นั้นมีการบรรยายเหมือนกันแต่ไม่บังคับ ใครจะไปฟังก็ได้ไม่ไปก็ได้ หลักสูตรใหม่นี้กำหนดให้มีการสอนภาษาอังกฤษทุกคณะด้วย"⁷⁴

นอกจากนั้นในปี 2496 มหาวิทยาลัยธรรมศัตร์ ยังมีระเบียบให้นักศึกษามารับการอบรมที่มหาวิทยาลัยกำหนดให้เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 15 วัน ก่อนที่จะรับปริญญาอีกด้วยแต่ทำใจได้กระยะหนึ่งก็ล้มเลิกไป

การวัดผลของมหาวิทยาลัยในระยะนี้ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับระยะก่อนคือมีรูปแบบที่ชัดเจนและเป็นหลักฐานที่ค่อนข้างตายตัวที่จะแบ่งประเภทของการวัดผลได้เป็น 6 ลักษณะใหญ่ด้วยกันคือ

1. การสอบไล่
2. การสอบย่อย

⁷³Handbook B.E. 2498 (Bangkok : Chulalongkorn University 1955) p.58.

⁷⁴กรมวิชาการ, รายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 (พระนคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2497), หน้า 85.

3. การเก็บคะแนนประจำปี
4. การอบรม
5. การฝึกงาน
6. การทำวิทยานิพนธ์

การสอบไล่นั้นถือได้ว่าเป็นกิจกรรมหลักของการวัดผลที่ทุกคณะและทุกมหาวิทยาลัยถือปฏิบัติกันโดยมากจะจัดสอบปลายปีหรือปลายเทอมแล้วแต่ลักษณะของการเปิดสอนโดยทั่วไปจะมีอยู่ 2 แบบคือ สอบข้อเขียน และสอบปากเปล่าแต่โดยมากแล้วจะสอบแต่เฉพาะข้อเขียน การสอบปากเปล่านั้นจะสอบในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ซึ่งมักสอบคู่กับวิทยานิพนธ์ไปพร้อมกัน

การสอบย่อยก็ถือได้ว่าเป็นการวัดผลที่สำคัญเช่นกันในพัฒนาการของมหาวิทยาลัยระยะนี้มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ถือการสอบย่อยเป็นการสอบที่สำคัญมากให้คะแนนการสอบย่อยไว้ถึง 60%⁷⁵ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บอกว่า "การสอบย่อยก็ การสอบใหญ่ก็ อาจจะสอบเมื่อใดก็ได้ และอาจารย์จะแจงดวงหน้าหรือไม่ก็ได้"⁷⁶ ส่วนมหาวิทยาลัยอื่นก็มีปฏิบัติเช่นเดียวกันและมีระเบียบเช่นเดียวกันกับที่กล่าวไว้ในมหาวิทยาลัยระยะก่อน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาจารย์ผู้สอนเองเป็นสำคัญ

การเก็บคะแนนระหว่างปีนั้นหมายรวมถึงการทำกรฝึกหัด การปฏิบัติกรการทำรายงานและการประชุมอภิปรายต่าง ๆ เป็นต้น มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์⁷⁷ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์⁷⁸ หรือเอาการเก็บคะแนนระหว่างปีนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷⁵ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์นายแพทย์ สุก แสงวิเชียร, วันเวลาเดิม.

⁷⁶ กรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2493 (พระนคร: กระทรวงเกษตร, 2507), หน้า 40.

⁷⁷ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ สุก แสงวิเชียร, เวลาเดิม.

⁷⁸ กรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, รายงานประจำปีพุทธศักราช 2497, เรื่องเดิม, หน้า 41.

ในหลายคณะคือเอาคะแนนเก็บเป็นเรื่องสำคัญเช่นกันดังมีกล่าวไว้ในระเบียบของคณะวิศวกรรมศาสตร์ตอนหนึ่ง และในการศึกษาคณะนี้ประจำปีนั้นคือเอาคะแนนระหว่างปีมารวมด้วยถึง 30%⁷⁹ ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ไม่ปรากฏหลักฐานโดยแน่ชัดแต่ วัดและการสอน เช่นมหาวิทยาลัยเกษตรและมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งจะต้องมีการฝึกงานและทำงานต่างๆ อยู่ เสมอสมควรจะต้องเก็บคะแนนประจำปีเช่นกัน

การอบรม วิธีการมีบ่งไว้เฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่านั้นและเข้าใจว่าจะเลิกไปในปี 2 ปี ต่อมาเพราะไม่ปรากฏระเบียบนี้อีกในปี พ.ศ. 2501 มหาวิทยาลัยโคลัมเบียลักษณะของการอบรมไว้ว่า "การอบรมจะโค่นำเนินไปโดยมีการฝึกซ้อมเกี่ยวกับวัฒนธรรม มารยาทศีลธรรม วินัย การสมาคมและทวงที การพาไปดูสถานที่สำคัญต่าง ๆ การฝึกหัดในทางพลศึกษา ตามกำหนดที่จะแจ้งให้ทราบเป็นคราว ๆ"⁸⁰

การฝึกงาน การวัดผลโดยวิธีการเช่นนี้มีปรากฏชัดตามลักษณะวิชา เช่นวิชาการบัญชี การพาณิชย์ วิศวกรรมศาสตร์และเกษตรศาสตร์ เป็นต้น เป็นการทดลองทำหรือทดลองใช้ทฤษฎีต่าง ๆ ไปประยุกต์กับชีวิตจริง นับว่าเป็นกิจกรรมการวัดผลที่สำคัญมาก สำหรับวิชาการศึกษาศาสตร์ประยุกต์

วิธีการอันสุดท้ายคือการทำวิทยานิพนธ์ มีในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์⁸¹ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระดับปริญญาโทและเอกของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์⁸² และระดับปริญญาเอกมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์⁸³

⁷⁹Syllabus : Collage of Engineering (Bangkok : Chulalankarana University, 2492), p. 14.

⁸⁰"ขอบังคับว่าควยการอบรมนักศึกษาอรับปริญญาตรี พ.ศ.2496" สมุดคู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา พ.ศ.2502 เรื่องเดิม, หน้า 101.

⁸¹กรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คู่มือนิสิต 2515-2516 เรื่องเดิม, หน้า 42.

⁸²"ระเบียบการสอบไล่ พ.ศ.2497" สมุดคู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา 2502.

⁸³กรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 51.

จากวิธีการวัดผลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การวัดผลในระดับมหาวิทยาลัยยังมีลักษณะไม่
กว้างขวางมาก ส่วนใหญ่ก็จะคงวิธีเดิม ๆ และขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้สอนมาก

สำหรับการให้คะแนนนั้นมหาวิทยาลัยในระยะนี้ให้คะแนนแบ่งออกได้เป็น 3 ชนิดคือ
(1) แบบคะแนนเต็ม 100 (2) แบบตัวอักษร และ (3) แบบไผ่ผานหรือไม้ไผ่ผาน

การให้คะแนนเต็ม 100 นั้น เป็นแบบที่ถือปฏิบัติกันทั่วไป มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่างก็ใช้คะแนนเต็ม 100 และถือว่าผู้ที่สอบ
ได้ 60% ขึ้นไปจึงจะเป็นผู้สอบได้⁸⁴

ส่วนการให้คะแนนเป็นหน่วยนั้น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ถือเป็นหลักเฉพาะของ
คนที่จะให้คะแนนแบบนี้เลย แต่ก็ยังคงเทียบกับคะแนนอยู่นั้นเองดังในตารางที่ 1

ตารางที่ ๑ การคิดคะแนนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อันดับ	คิครอยละ	ความหมาย	เทียบอักษรโรมัน	คะแนนเป็นตัวเลข
ที่ 1	90-100	ดีเยี่ยม	เอ	1
ที่ 2	80-89	ดี	บี	2
ที่ 3	70-79	พอใช้	ซี	3
ที่ 4	60-69	สอบได้	ดี	4
ที่ 5	50-59	สอบตก	เอฟ	5
-	-	ไม่สมบูรณ์	ไอ	-

(จากรายงานประจำปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ปี 2497 หน้า 41)

สำหรับแบบไผ่ผานหรือไม้ไผ่ผานนั้นเป็นวิธีการของมหาวิทยาลัยศิลปากรที่ผู้สอนซึ่ง
เป็นอาจารย์ทางศิลปะและได้ออกอยู่กับคลุกคลีกับลูกศิษย์ของตนมานานและไม่มีการเรียนอย่าง
มหาวิทยาลัยอื่น จึงถือหลักไผ่ผานไผ่ผานไปอีกชั้นหนึ่งได้เป็นสำคัญ⁸⁵

⁸⁴ University of Medical Science, Announcement 1950-1951
(Bangkok; Ministry of Public Health, 1951)p.9

⁸⁵ สัมภาษณ์อาจารย์ชวลิต นิมเสมอ วันเวลาเดิม,

การวิจัย

การวิจัยของมหาวิทยาลัยในช่วงนี้เริ่มมีปรากฏชัดขึ้นบ้างแล้ว โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ลักษณะของการวิจัยเป็นการวิจัยส่วนบุคคลที่มุ่งประโยชน์ในการเรียนรู้วิชาการใหม่ ๆ ของครูเองอย่างในคณะแพทยศาสตร์ ซึ่งส่วนมากไม่ได้รับความสนับสนุนทางการเงินหรือค่านอื่น ๆ จากมหาวิทยาลัยแต่ประการใด ส่วนมากเป็นความสนใจเฉพาะบุคคลของนายแพทย์แต่ละคนเอง⁸⁶

ส่วนการวิจัยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้นมีลักษณะเป็นการทดลอง ทั้งนี้เพราะลักษณะการเรียนในวิชาชีพนี้จะต้องถือเอาการทดลองปฏิบัติงานเป็นสำคัญ สิ่งที่ทดลองขอที่คนพบจึงเป็นเรื่องประกอบหลักสูตรของมหาวิทยาลัยยิ่งกว่าเป็นการวิจัยแท้ ๆ⁸⁷ มหาวิทยาลัยเองก็คงให้ความสนับสนุนในรูปของการสนับสนุนค่านการเรียนการสอนเป็นหลักใหญ่ และมีโครงการจะสนับสนุนอาจารย์ให้ทำงานวิจัยบ้างแล้ว⁸⁸ ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นทางการวิจัยที่มีประโยชน์ต่อไปอย่างมาก

สำหรับการวิจัยที่ใคร่เริ่มในรูปแบบของการวิจัย ตามหลักวิชาที่แท้จริงน่าจะถือได้ว่าเริ่มกันที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามสัญญาการก่อตั้งรวมกับของมหาวิทยาลัย อื่นเคียงมา กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามสัญญานี้ได้บอกเรื่องจุดมุ่งหมายของทางการวิจัยไว้ว่า⁸⁸

(1) จัดตั้งฝ่ายวิจัยใหม่มีลักษณะครบถ้วนทั้งตัวเจ้าหน้าที่และเครื่องมือเครื่องใช้ที่จะดำเนินการวิจัยในทางรัฐประศาสนศาสตร์

⁸⁶ สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุค แสงวิเชียร, วันเวลาเดิม.

⁸⁷ กรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, รายงานประจำปี พ.ศ. 2497 เรื่องเดิม, หน้า 89-94.

⁸⁸ "นโยบายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์", รายงานประจำปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี.พ.ศ.2499 (พระนคร:กระทรวงเกษตร, 2499), หน้า 25.

- (2) ทำการสำรวจตรวจสอบถึงความจำเป็นที่ฝ่ายวิจัยจะต้องทำการวิจัย
- (3) จัดให้มีการวิจัยเพื่อประโยชน์แก่การสอน
- (4) จัดให้มีการฝึกอบรมนักวิจัย
- (5) เผยแพร่ผลงานวิจัย
- (6) ประสานงานวิจัยของคณะ
- (7) จัดให้มีการวิจัยเป็นองค์การที่สามารถอำนวยความสะดวกกระทรวง ทบวง

กรมอื่น

ความก้าวหน้าของงานวิจัยตามโครงการนี้มีอยู่อย่างมาก มีงานวิจัยเกิดขึ้นหลายชิ้น⁸⁹ และเป็นจุดเริ่มใหม่ในการวิจัยกันกว้างขวางยิ่งขึ้นในมหาวิทยาลัยในระยะของการเร่งรัดพัฒนาประเทศ

ส่วนการวิจัยในรูปแบบของวิทยานิพนธ์ ของนิสิตระดับปริญญาตรีและโท ก็ยังคงมีอยู่และมีกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถือเป็นหลักกว่านิสิตเกษตรศาสตร์ก่อนจะจบการศึกษาจะต้องทำวิทยานิพนธ์ประกอบทุกคนจึงจะจบเป็นบัณฑิตได้⁹⁰ ประกอบการเปิดสอนระดับปริญญาโทมีรากสาขาขึ้น งานวิทยานิพนธ์ก็มากขึ้นตามไปด้วย

สำหรับการวิจัยที่ประกอบงานอาชีพ ก็ยังคงมีอยู่ตามลักษณะอาชีพของแต่ละมหาวิทยาลัย แต่ส่วนใหญ่เป็นการค้นคว้าส่วนตัวเองยิ่งกว่าการสนับสนุนส่งเสริมของมหาวิทยาลัย

การบริการชุมชน

มหาวิทยาลัยในระยะนี้มีหลักฐานที่แสดงว่าได้เริ่มงานบริการสังคมขึ้นอย่างชัดเจนแล้ว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เสนอแผนการปรับปรุงมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในอนาคต มีกลางถึงงานบริการชุมชนได้อย่างกว้างขวางโดยครอบคลุมงานทั้งด้านการศึกษา ส่งเสริมกิจการ การ

⁸⁹ มาลัย หุวะนันทน์, รายงานประเมินผลแห่งสัมมนาธรรมศาสตร์-อินเคียนา(2498-2503) (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2503), หน้า 10.

⁹⁰ มาลัย หุวะนันทน์, เรื่องเดิม, หน้า 11.

ส่งเสริมบุคลากร การเผยแพร่ความรู้ทางวิทยุ วิทยุทัศน์ เอกสารและการให้การศึกษาาระยะสั้น⁹² ซึ่งนับได้ว่าเป็นงานบริการชุมชนที่แท้จริงและค่อนข้างรัดกุมและในปีต่อมาจนถึงปี 2501 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ก็ได้ดำเนินงานด้านนี้อย่างกว้างขวางพอสมควร⁹³

ส่วนคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้ดำเนินนโยบาย การเผยแพร่ผลงานวิจัยและความรู้ทางรัฐประศาสนศาสตร์ได้อย่างกว้างขวาง⁹⁴ มีการเปิดห้องสมุดให้คนใช้ได้ทั่วไป พิมพ์งานวิจัยเผยแพร่ และเปลี่ยนเอกสารกับสถาบันอื่น ๆ และการพิมพ์วารสาร วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นต้น

ทางส่วนกิจกรรมของนิสิตก็เริ่มให้ความสนใจกับงานด้านนี้เพิ่มขึ้น นอกจากการจัดพิมพ์หนังสือมหาวิทยาลัยแล้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังได้ริเริ่มโครงการค่ายอาสาพัฒนาอีก ๖ ค่ายดังมีเล่าไว้ในประวัติงานค่ายตอนหนึ่งว่า

"...ปี พ.ศ. 2501 นายวิจิตร ศรีสอาด ได้เป็นผู้แทนของยุวพุทธิกสมาคม ในการฝึกอบรมงานค่ายอาสาสมัครที่ประเทศอินเดีย เมื่อกลับมาประจำกับได้รับตำแหน่ง อุนายกสโมสรนิสิตจุฬาฯ จึงได้จัดตั้งค่ายอาสาสมัครขึ้นที่บ้านนาเหลาบก อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทราสมาชิกรายๆ เป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งสิ้น⁹⁵

หลังจากนี้งานค่ายอาสาสมัครของนิสิตก็เริ่มมีมากขึ้นอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน นับได้ว่ามหาวิทยาลัยในระยะเวลานี้ได้เริ่มงานบริการชุมชนได้อย่างค่อนข้างกว้าง

ขวางตามสมควร

⁹¹ กรมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, รายงานประจำปี พ.ศ. 2495-96 เรื่องเดิม หน้า 86.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 170.

⁹³ รายงานประจำปี ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2497, 2498, 2500 และ 2501 บทที่ว่าด้วยคณะเกษตร

⁹⁴ มาลัย หุวะนันทน์, เรื่องเดิม, หน้า 13-14.

⁹⁵ ประวัติงานค่าย (พระนคร : ชมรมค่ายอาสาสมัคร สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 1.

สรุปและวิเคราะห์

การตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้ขึ้นกับกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตร และกรมศิลปากร ตามลำดับ ภายในปี 2486 พร้อมกัน 3 มหาวิทยาลัยเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะเพิ่มมหาวิทยาลัยให้มากขึ้นอย่างรวดเร็ว และมหาวิทยาลัยที่เพิ่มขึ้นก็แยกสอนเฉพาะสาขาวิชาไม่ปะปนกัน ส่วนใหญ่ก็คงเน้นไปในทางวิชาชีพใด วิชาชีพหนึ่งโดยเฉพาะ แสดงให้เห็นถึงความต้องการของผู้บริหารประเทศและผู้ใช้ เกี่ยวข้องกับวงการมหาวิทยาลัยในสมัยนั้นว่า ต้องการให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันวิชาชีพชั้นสูงที่ประสาทปริญญาได้ ความต้องการเช่นนี้มีผลให้เกิดความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไปในลักษณะเดียวกันอีกด้วย

เมื่อจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยเป็นเช่นนี้การขยายงานและปรับปรุงงานมหาวิทยาลัยจึงเป็นไปในลักษณะของการส่งเสริมวิชาชีพสาขาต่าง ๆ ให้สูงขึ้นและกว้างขวางขึ้น เช่น การเปิดคณะสาธารณสุขศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ การโอนคณะสัตวแพทยศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ไปขึ้นกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยที่มาแต่เดิมคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากจะส่งเสริมวิชาการทางค่านอาชีพบางสาขาวิชาแล้วก็ยังคงสภาพของมหาวิทยาลัยให้เป็นแหล่งวิชาการชั้นสูงมากพอควร ดังจะเห็นได้จากการเปิดสอนสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อวิชาการมากกว่าวิชาชีพมากขึ้น เช่นวิชาทางค่านภาษา สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

เมื่อได้จัดตั้งให้มีมหาวิทยาลัยเฉพาะสาขาเช่นนี้แล้ว การรับสมัครผู้เข้าศึกษาแทนที่จะเปิดโอกาสให้แก่ผู้ที่ปฏิบัติอาชีพอยู่ในสาขานั้น ๆ ได้เข้าศึกษาต่อแต่การคัดเลือกผู้เข้าศึกษาต่อกลับมีลักษณะแคบเขามา โดยหันมาเน้นเฉพาะผู้ที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 8 หรือจบชั้นเตรียมอุดมศึกษาเท่านั้น และการคัดเลือกก็เริ่มพิถีพิถันขึ้นจนในที่สุดกลายเป็นการสอบคัดเลือกอย่างเดี่ยว อันเป็นลักษณะของความยึดมั่นถือมั่นอยู่ในปัจจุบัน

ลักษณะของมหาวิทยาลัยในยุคนี้นี้ยังคงรูปแบบแต่ยุคก่อนสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ รูปแบบของการเรียนการสอนที่ส่วนใหญ่เน้นแต่การบรรยาย การแลกเปลี่ยนความ

คิดเห็นกันยังมีน้อย แต่การฝึกหัดทดลองกับของจริงเริ่มมีมากขึ้นโดยเฉพาะลักษณะสอนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมถึงระบบการจัดผลที่ขาดรูปแบบและระบบที่แน่นอน แสดงว่าได้ให้อิสระภาพแก่ผู้สอนมาก

อย่างไรก็ตามแม้มหาวิทยาลัยในยุคนี้จะมีลักษณะของข้อจำกัดอยู่หลายประการดังกล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังได้เริ่มปฏิบัติหน้าที่ในด้านของการวิจัยและการบริการชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตามลำดับ ทำให้บทบาทของมหาวิทยาลัยมีมากขึ้นกว่าสมัยก่อนที่เพียงแต่จัดและดำเนินการสอน นิสิตนักศึกษาแต่เพียงประการเดียว

แต่งงานวิจัยที่ใครเริ่มจัดทำขึ้นก็ยังมีเพียงส่วนน้อยเมื่อเทียบกับสาขาวิชาที่เปิดขึ้นอย่างกว้างขวางในยุคนี้ และมักเป็นสาขาวิชาใหม่ การเรียนการสอนจึงต้องอิงความรู้ต่างประเทศเป็นพื้นฐานไปก่อน

มหาวิทยาลัยในยุคของความต้องการตามหน่วยงานนี้จึงกล่าวได้ว่าได้ดำเนินไปตามจุดประสงค์อย่างกว้างขวางตามควร มีการวิจัยและการให้บริการแก่ชุมชนมากขึ้น เปิดสอนสาขาวิชามากขึ้น แต่พัฒนาการในด้านหลักสูตร และการสอน รวมถึงเนื้อหาในการเรียนการสอนที่เป็นของไทยเราเองยังมีอยู่น้อยมาก